УДК 342.95

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.1-2.20>

ХОМУТЯНСЬКИЙ В.В.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ПРОТИДІЇ МИТНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті обґрунтовується необхідність подальшої інтеграції України в ЄС задля розвитку спільної безпекової політики, розглядаються основні проблеми співробітництва Україна – ЄС у сфері протидії митним правопорушенням. Наголошено, що дослідження проблеми співробітництва Україна – ЄС у сфері протидії митним правопорушенням потребує більш глибокого вивчення, доопрацювання та вдосконалення задля поглиблення інтеграційного процесу України в ЄС, зміцнення кордонів та підтвердження принципу миру та стабільності в Європі.

Запропоновано шляхи вдосконалення співробітництва України з міжнародними митними організаціями універсального характеру в сучасних умовах, які полягають: у ратифікації угод, що реалізують двосторонні та багатосторонні міжнародні відносини України в митній сфері; в обміні досвідом та вивченні досвіду реформування митних органів зарубіжних країн кордонів; у залученні технічної допомоги з боку іноземних держав; у співробітництві з міжнародними організаціями; у співробітництві з посольствами зарубіжних країн у рамках діяльності міжнародних організацій. Вказано на зміну у 2016 році ЄС деяких митних правил. Визначено подальші перспективні напрямки вдосконалення взаємодії національних митних органів з митними органами іноземних держав: 1) обмін інформацією з питань, пов'язаних із провадженням у справах про контрабанду та порушення митних правил на автоматизованій основі, за умови створення на базі ВМО центральної автоматизованої інформаційної системи; 2) надсилання запитів на допомогу як у письмовому, так і в електронному вигляді, що суттєво зменшить втрату часу на отримання та опрацювання відповіді; 3) запровадження поряд з обміном інформацією таких форм взаємодії митних органів держав: «право переслідування», «нагляд по інший бік кордону», «таємне (приховане) розслідування», «спільні групи для контролю та розслідування».

Ключові слова: взаємна адміністративна допомога, міжнародні договори, верховенство права, інтеграція, Європейський Союз.

This article substantiates the necessity of further integration of Ukraine into the EU for development and municipal security policy, considers the main problems of Ukraine – EU cooperation in the field of customs offenses. Study of the problem of Ukraine – EU cooperation in the field of customs offenses requires more in-depth study, refinement, and improvement in order to deepen Ukraine's integration process in the EU, strengthening of borders and confirmation of the principle of peace and stability in Europe.

The ways of improving Ukraine's cooperation with international customs organizations of a universal character in the modern conditions are proposed: the ratification of agreements implementing bilateral and multilateral international relations of Ukraine in the customs sphere; in exchanging experience and studying the experience of reforming the customs authorities of foreign countries of the borders; in attracting technical assistance from foreign countries; in cooperation with international organizations; in cooperation with the embassies of foreign countries within the framework of the activities of international organizations. The EU has replaced some of the customs duties in 2016. Further promising directions for improving the interaction of national customs authorities with customs authorities of foreign countries were determined 1) the exchange of information on issues related to the conduct of cases concerning smuggling

and violation of customs rules on an automated basis, provided that the central automated information system is created on the basis of WMO; 2) sending requests for assistance both in writing and electronically, which will substantially reduce the loss of time for receiving and processing the answer; 3) the introduction together with the exchange of information on such forms of interaction between the customs authorities of the states: «prosecution», «border control», «secret (covert) investigation», «joint groups for control and investigation».

Key words: *mutual administrative assistance, international treaties, rule of law, integration, European Union.*

Вступ. Участь України в міжнародному співробітництві з питань державної митної справи є складовою частиною зовнішньополітичної діяльності. Активне реформування системи митних органів України та зміни процесуального законодавства в умовах євроінтеграційних процесів вимагають проведення сучасного дослідження питання участі митних органів нашої країни в міжнародному співробітництві у сфері протидії контрабанді та митним правопорушенням. Держави зацікавлені в координації діяльності своїх митних адміністрацій щодо подолання організованих злочинних угруповань уникнути встановленого порядку переміщення товарів через їх митні кордони. Питання європейської інтеграції для нашої країни набули додаткової актуальності після підписання в 2014 р. Угоди про асоціацію Україна – ЄС, яка вимагає вдосконалити адаптацію законодавства України до європейських норм і стандартів і у сфері міжнародного митного співробітництва. [1, с. 51].

Постановка завдання. Метою статті є дослідження міжнародного співробітництва України з питань протидії митним правопорушенням в умовах євроінтеграційних процесів, напрямків розширення та поглиблення взаємодії митних органів держав. Аналізуються механізми формування співробітництва України з ЄС і робиться висновок про характер співробітництва між двома сторонами до завершення періоду формування державної політики України на європейську інтеграцію.

Результати дослідження. Дослідженню нормативно-правової основи співпраці України та ЄС, а також результатам вивчення європейської інтеграції присвятили свої праці чимало науковців, а саме вітчизняні науковці з юридичних, політичних наук та державного управління: О. Ковальова, В. Копійка, М. Микієвич, В. Муравйова, Н. Сюр та інші вчені. Питання співробітництва у сфері митного права на міжнародному рівні стали предметом вивчення таких науковців, як: К.В. Антонов, І.Г. Бережнюк, В.В. Варава, С.І. Денисенко, Є.В. Додін, М.М. Дорош, С.В. Ківалов, Я.М. Кістанова, О.В. Коломоець, Б.А. Кормич, М.А. Кривонос, П.В. Пашко, С.М. Перепьолкін, Д.В. Приймаченко, В.В. Прокопенко, В.М. Прусс, К.К. Сандровський, В.В. Серафимов, О.П. Федотов, В.В. Ченцов, О.В. Чорна та ін. Боротьбу з контрабандою та порушеннями митних правил науковці зараховують до таких проблемних напрямів діяльності національних митних органів, що потребують взаємодії з митними та іншими органами іноземних держав [2; 3].

Питання щодо вдосконалення митного законодавства в контексті адаптації до законодавства Європейського Союзу вивчали такі вітчизняні вчені, як: Є. Павленко, О. Прилипчук, П. Пашко, С. Перепьолкін, С. Доротич, О. Головенко, А. Калініченко, О. Коров'як, І. Бережнюк, В. Радзивілюк, М. Шулька, А. Мазур, Ю. Шемшученко, І. Яковюк та інші. Однак актуальним на сьогодні є питання впливу інтеграційних процесів на безпосередню зміну та становлення митного законодавства, здійснення митної справи, формування державної митної політики України та приведення митного законодавства до міжнародних стандартів.

На організації тісної співпраці для недопущення значних порушень митних правил, у тому числі на міжнародному рівні, зауважував З.О. Буричко. Він підкреслював, що кількість тих митних служб, зокрема за межами Євросоюзу, з якими укладаються угоди про співробітництво, постійно зростає. Таке співробітництво стало неминучим саме в напрямі боротьби з контрабандою наркотиків, зброї, сигарет, а також із махінаціями у зв'язку з наданням субсидій на експорт сільськогосподарських товарів із території Євросоюзу [4, с. 115]. Боротьба з митними правопорушеннями потребує особливих засобів, заходів та прийомів, які виходять за рамки національної юрисдикції [5, с. 3].

Як правило, за допомогою митного регулювання будь-яка розвинута держава створює механізм, який пов'язує економічні інтереси національного господарства та завдання його оптимального розвитку із процесами, що відбуваються у світовій економіці. Україна не повинна бути винятком у цьому плані [6, с. 54].

Як зазначає С.М. Перепьолкін, «спільна діяльність держав щодо вирішення пов'язаних із інтеграцією митних питань набула настільки складного та інтенсивного характеру, що виникла потреба постійно надавати допомогу державам у координації їхніх дій або в організації їхньої спільної діяльності» [7, с. 43].

Справжнім штабом співробітництва держав і міжнародних організацій у правотворчій і правозастосовній діяльності у сфері міжнародних відносин, як зазначає С.В. Ківалов, є Всесвітня митна організація (ВМО). Вона координує роботу національних митних служб у рамках наявних багатосторонніх договорів у цій сфері, більшу частину яких укладено саме під егідою ВМО [8].

За висновком І.Г. Бережнюка, сучасна ВМО – це єдина міжнародна організація, що має компетенцію в питаннях митної справи і може по-справжньому називатися «голосом міжнародного митного співтовариства» [9, с. 169]. Крім того, Всесвітня митна організація є єдиною міжнародною міжурядовою організацією світового масштабу, створеною спеціально для організації міжнародного співробітництва в галузі митної справи, та є інституційною основою такого співробітництва [10, с. 8].

Універсальним міжнародним договором у митній сфері є Конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур (Конвенція Кіото) 1973 р., яку разом з її численними Додатками можна без перебільшення вважати своєрідним кодексом поведінки держав у їхніх митних відносинах [11]. Згідно з Конвенцією Кіото кожна з договірних сторін приймає на себе зобов'язання сприяти спрощенню і гармонізації митних процедур і з цією метою дотримуватися положень Міжнародної Конвенції та стандартних правил із перехідним терміном і правил, які рекомендуються в додатках Конвенції. Однак ніщо не перешкоджає Договірній Стороні надавати більш сприятливі умови, ніж це в них передбачено, і кожній із Договірних Сторін рекомендується як можна ширше надавати такі сприятливі умови.

Безпосередній розвиток співробітництва у сфері боротьби з митними правопорушеннями між митними адміністраціями країн-членів ЄС відбувається з урахуванням чинних для них положень міжнародного договору багатостороннього характеру – Міжнародної конвенції про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства 1977 р. (Конвенція Найробі). Вона стосується усіх видів комерційного шахрайства, включаючи порушення прав інтелектуальної власності, протиправне переміщення наркотиків, психотропних речовин та сировини для їх виготовлення, зброї, ядерних матеріалів, токсичних речовин, культурних цінностей, рослин та тварин, що перебувають під захистом міжнародного співробітництва [12]. Конвенція Найробі спрямована на розвиток співробітництва між митними адміністраціями в напрямі протидії порушенням митного законодавства.

Значення згаданих вище міжнародних Конвенцій для міжнародного співробітництва у сфері боротьби з митними правопорушеннями є безспірним. Але треба зазначити, що кожен із цих міжнародних договорів має свою сферу регулювання: Конвенція Найробі акцентує свою увагу на необхідності пошуку спільного розуміння поняття «контрабанда» та основних шляхів протидії цьому явищу; Конвенція Кіото відзначала необхідність боротьби з усім масивом митних правопорушень, тому головним чином у ній зверталася увага на протидію митним правопорушенням, які не підлягають кримінальній юрисдикції [5, с. 7].

Важливим документом, який врегульовує співробітництво у сфері боротьби з митними правопорушеннями, виступає Міжнародна Конвенція про адміністративну допомогу у сфері митних відносин від 27.06.2003 р. (Йоганнесбурзька Конвенція) [13]. Відповідно до неї правоохоронні органи держав-учасниць Конвенції зобов'язані надавати допомогу в запобіганні, розслідуванні та припиненні митних правопорушень. Із цією метою держава зобов'язана встановити в межах національної системи контактні пункти, відповідальні за співпрацю. На жаль, як власне сама Міжнародна конвенція про взаємодопомогу в митних справах від 27 червня 2003 р. через відсутність достатньої кількості ратифікаційних грамот ще не набула чинності, так і Україна донині не висловила офіційної згоди приєднатися до складу її Договірних Сторін, хоча використовує окремі положення останньої під час укладення двосторонніх угод із питань митної справи.

Як зазначає С.Ю. Кашкін, у даний час практика укладання додаткових конвенцій між державами-членами в основному зійшла нанівець, а підписані раніше конвенції (що вступили або так і не вступили в силу) поступово замінюються нормативними актами інституцій ЄС [14, с. 151].

Варто зазначити, що участь у конвенціях передбачає не лише використання положень цих конвенцій, а й відповідне закріплення їх норм у національному законодавстві.

Чабах О.М. звертає увагу на те, що ключовим елементом успішної євроінтеграції України є досягнення певного рівня узгодженості українського законодавства із правовими нормами

Європейського Союзу. Зближення законодавства України із сучасною європейською системою права забезпечить розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави в рамках Євросоюзу і сприятиме поступовому зростанню добробуту громадян [15, с. 47].

У Законі України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. № 1629- IV зазначено, що адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу є однією з основних складових частин процесу інтеграції України до Європейського Союзу, що є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики. Це процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність *acquis communautaire* [16]. Уперше поняття «*acquis communautaire*» вжито в проекті Договору про Європейський Союз від 7 лютого 1992 р. Однак дотепер зміст його не розкрито в жодному із правових актів, що регулюють адаптацію законодавства України до права Європейського Союзу. На думку Петрова Р.А., «*acquis communautaire*» є комплексним і диференційованим поняттям, де комплексність характеризується широтою його суттєвого змісту, символізуючи результат європейської інтеграції загалом і в окремих сферах діяльності Європейського Союзу, а диференційованість виявляється у зміні обсягу поняття залежно від сфери застосування інститутами Європейського Союзу. У сфері внутрішньої політики Європейського Союзу обсяг *acquis communautaire* містить у собі все те, що було досягнуто Співтовариством і Союзом, і становить основу правової системи Європейського Союзу й інституційного ладу – своєрідна «правова спадщина» Європейського Союзу, складові частини якої (правила, норми і принципи) не можуть бути оскаржені чи анульовані без шкоди для наднаціональної і міжурядової природи Європейського Союзу. У сфері співробітництва із країнами, що претендують на членство чи привілейоване партнерство з Європейським Союзом, *acquis communautaire* являє собою усе, що було досягнуто в рамках пріоритетних напрямків на момент вступу країни-кандидата до Європейського Союзу. У юридичному розумінні поняття «*acquis communautaire*» є тотожним поняттю «правова система» [17, с. 145].

Професор К.К. Сандровський виділяв такі основні форми співробітництва України з іноземними державами й міжнародними організаціями з митних питань: участь у багатосторонніх договорах; членство в міжнародних митних організаціях; укладення двосторонніх договорів про співробітництво і взаємодопомогу; фактичне дотримання загальноприйнятих норм і стандартів міжнародного митного права; забезпечення виконання зобов'язань існуючих міжнародних договорів [18, 271–272].

На думку Додіна Є.В., найважливішими для організації митної справи в будь-якій державі є багатосторонні договори в митній сфері – угоди, конвенції [19, с. 11]. Термін «конвенція» (з лат. *conventio* – «договір») є різновидом міжнародного договору. У науці міжнародного митного права під митною конвенцією (англ. *customs convention*) прийнято розуміти багатосторонню або двосторонню міжнародну угоду, яка регулює комплекс питань у сфері митних відносин [20, с. 28]. У міжнародному праві міжнародні договори набувають усе більшого значення. Як відомо, міжнародні договори укладаються між державами для конкретного і чіткого визначення їх взаємних прав та обов'язків, зокрема у сфері співпраці та взаємної допомоги в митних справах. Договірна форма закріплення міжнародних митних відносин зумовлює стабільність міжнародного правопорядку. Відповідно до ст. 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. «міжнародний договір» означає міжнародну угоду, укладену між державами в письмовій формі і регульовану міжнародним правом незалежно від того, чи викладена така угода в одному документі, двох чи кількох пов'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування [21], і це безпосередньо стосується міжнародного митного права та питань гармонізації митних процедур.

Більшість конвенцій у галузі міжнародного митного співробітництва за об'єктом правового регулювання – це вузько спеціалізовані (галузеві) міжнародні договори, призначені для регламентації конкретного виду відносин або групи однорідних, пов'язаних між собою відносин у галузі митного регулювання [7, с. 99]. Правовою основою співробітництва у сфері боротьби з митними правопорушеннями в ЄС є, перш за все, «первинне» право ЄС, джерелами якого виступають статутні договори, що закріплюють поняття і принципи митного союзу країн ЄС. Важливість відокремлення актів «первинного» права зводиться до того, що вони володіють вищою юридичною силою по відношенню до всіх інших норм ЄС. До основних фундаментальних актів «первинного» права ЄС, що містять норми митного права, відносять Договір про функціонування ЄС (Римський договір 1957 р.) та Договір про Європейський Союз (Маастриський договір 1992 р.). Відповідно

до Римського договору 1957 р. було створено митний союз, який фактично став ключовим у формуванні Європейського Союзу. Окремі статті Римського договору стосуються питань митного співробітництва та боротьби з митними правопорушеннями (ст. 135, ст. 280).

За часи своєї незалежності Україна приєдналась до ряду міжнародних договорів та конвенцій у сфері митного права. Україна взяла курс на зміцнення зв'язків із митними службами інших держав, що має стабільний характер. Про активність на даному важливому напрямку свідчить перелік низки країн. Такі угоди, зокрема, підписано з Грузією, Чеською Республікою, Республікою Азербайджан, Фінляндією, Французькою Республікою підписання угод про взаємну допомогу з митними структурами або урядами, Китайською Народною Республікою, зі Сполученим Королівством Великобританії і Північної Ірландії. Досягнуто домовленостей щодо поріднення окремих українських митниць із митними установами Австрії, Бельгії, ФРН. Зміцнюються зв'язки з митними службами сусідніх держав: Білорусії, Польщі, Угорщини, Словаччини, Молдови, Румунії.

Двосторонні угоди про співробітництво в митній сфері Україна уклала з багатьма країнами світу. Як приклад таких угод можна навести Угоду між Урядом України і Урядом Угорської Республіки про взаємну допомогу в митних питаннях від 19.05.1995 р. [22]. За цією Угодою договірні сторони домовилися про співробітництво та надання взаємної допомоги з метою: (а) запобігання, розслідування і припинення порушень митного законодавства; (б) забезпечення належного застосування та дотримання митного законодавства; (с) створення умов вдосконалення пасажирського та вантажного сполучення через спільний державний кордон; (д) надання документів і рішень.

Безумовно, кожна така угода має свої характерні риси, але головною їх метою є взаємодія митних органів країн-сторін угоди. Роль таких міжнародних договорів України нині набуває дедалі вагомішого значення, адже співпраця у сфері митної справи фактично є стимулятором розвитку національного митного законодавства.

Чинні угоди ЄС з країнами (про асоціацію або про партнерство й співробітництво, залежно від країни), містять всі необхідні положення і вичерпно окреслюють характер співпраці. Угоди про сусідство не мають на меті замінити вже чинні. Вони можуть стати актуальними на пізніших стадіях, коли ЄС і сусідня країна досягнуть такого етапу в стосунках, коли вони захочуть розширити рамки чинних угод. Угоди про сусідство можуть набувати різних форм, але вони в будь-якому разі означатимуть нові правові обов'язки. Їхній зміст, як і термін укладання, залежатимуть від конкретної ситуації та політичної волі відповідної країни [23, с. 8].

На основі аналізу права ЄС і митної статистики науковці виокремили найчастіше скоювані митні правопорушення, на боротьбу з якими скеровують свої зусилля держави – члени ЄС і негативні наслідки скоєння яких істотно відчуває економіка ЄС. Адміністративно-правове співробітництво в цих сферах має пріоритетне для ЄС значення, особливо щодо узгодження методів відбору і збирання митної та поліцейської інформації. До них належать: ввезення фінансових ресурсів до ЄС; боротьба з незаконним обігом наркотиків; боротьба з піратством та іншими порушеннями прав інтелектуальної власності.

Важливою правовою підставою спільної протидії контрабанді держав за участю України є двосторонні та багатосторонні угоди про взаємодопомогу в митних справах. Україна або в особі КМУ, або ДФС бере участь у цих угодах. Наприклад, Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Румунії про взаємодопомогу в митних справах (дата підписання: 19.06.2000 р.; дата затвердження: 06.05.2001 р.; дата набрання чинності для України: 23.12.2001 р.), в якій зазначається, що оскільки порушення митного законодавства завдають шкоди економічним, фінансовим, соціальним, культурним і торгівельним інтересам України і Румунії, сторони визнали за необхідне визначити основні напрямки цієї взаємодопомоги. Розвиваючи їх, центральні органи виконавчої влади, на які покладені повноваження щодо здійснення митного та прикордонного контролю, уклали з відповідними органами Румунії угоди, що передбачили конкретні організаційні та технологічні операції з боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил (спільний митний контроль, засоби обміну оперативною інформацією).

Упродовж останніх років Україна активізувала діяльність у напрямку міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю (в тому числі і з незаконним переміщенням предметів через митний кордон України). Із цією метою було укладено ряд угод. Зокрема, між Міністерством внутрішніх справ України та Головним комендантом поліції Республіки Польща 1 березня 2007 року було укладено Виконавчий протокол про виконання угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про співробітництво у сфері боротьби з організованою злочинністю [24].

На нашу думку, Уряду України необхідно вживати заходів щодо започаткування переговорів із питань укладення відповідних угод із країнами, з якими такі угоди ще не укладено (і в цьому є необхідність), або продовжити термін дії вже укладених угод. Так, наприклад, Кабінет Міністрів України та Уряд Турецької Республіки, заохочувані своїм позитивним досвідом співробітництва, заснованого на принципах, що містяться в Договорі про дружбу та співробітництво між Україною та Турецькою Республікою від 04.05.1992 року, Спільному Комюніке від 22.05.1998 року та Спільній заяві Президентів України та Турецької Республіки від 18.06.2003 року, вирішили поглибити своє співробітництво за допомогою Спільного плану дій між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки з розширеного співробітництва від 02.04.2004 року [25].

Досить важливими також є: Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Ісламської Республіки Іран про взаємну допомогу в митних справах, Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Румунії про взаємодопомогу в митних справах, Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Грецької Республіки про співробітництво в митних справах, Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Ліванської Республіки про співробітництво в митних справах тощо.

Оцінюючи перспективи розвитку взаємовідносин і співпраці України із країнами ЄС, можна дійти висновку, що ключовим питанням вибору інтеграційного спрямування будь-якої країни, в тому числі України, є якість інтеграційного об'єднання, а не швидкість приєднання чи кількість підписаних угод. Хоча міжнародним договорам і приділено важливе місце в системі законодавства України з питань митної справи, але реалізація їх положень як на внутрішньодержавному, так і міждержавному рівнях не завжди є достатньо ефективною.

Для отримання необхідної інформації чи допомоги в розслідуванні справ про порушення митних правил або інформування цих служб про можливі правопорушення на території відповідних держав Наказом Державної митної служби України від 6 липня 2005 року № 639 затверджено Порядок направлення запитів Державної митної служби України до митних служб іноземних держав або їх інформування, який застосовується у випадку потреби здійснення запитів до митних служб іноземних держав у таких випадках: а) здійснення митним органом України провадження у справі про порушення митних правил, у ході якого з'ясовано, що потрібну інформацію можна отримати лише від митної служби іноземної держави; б) наявності в митного органу України обґрунтованої підозри в можливості вчинення порушення митних правил, яку можна підтвердити або спростувати лише шляхом отримання інформації від митної служби іноземної держави; в) потреби отримання, підтвердження або спростування з метою забезпечення дотримання митного законодавства України даних, зазначених у поданих митному органу України документах про товари (їх кількість, вартість, походження тощо), переміщуваних через митний кордон України, для проведення їх митного оформлення; г) наявності в митного органу України інформації про вчинення або підготовку суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності митного правопорушення за кордоном.

Направлення запитів про надання взаємної адміністративної допомоги в митних справах здійснюється в порядку взаємодії органів Державної фіскальної служби України з митними та іншими уповноваженими органами іноземних держав, а також із міжнародними організаціями з питань боротьби з контрабандою та порушення митних правил за наявності відповідної угоди чи домовленостей із відповідною митною службою іноземної країни. Зокрема, на виконання Угоди між Урядом України і Урядом Китайської Народної Республіки (далі – КНР) про взаємодопомогу в митних справах від 22 грудня 1997 року (далі – Угода) митними органами України здійснюється направлення запитів до Китайської Народної Республіки. Співробітництво в митній сфері між Україною та КНР, перш за все, зумовлене тим, що Китайська Народна Республіка є одним із найбільших торговельних партнерів України [26]. Однак невирішеним залишається питання налагодження співпраці з митними органами КНР, оскільки продовжує мати місце факт одностороннього невиконання китайською стороною положень вищевказаної Угоди в частині надання взаємної адміністративної допомоги у проведенні перевірок законності зовнішньоекономічних операцій. Так, протягом 2013–2016 років від митних органів КНР не отримано жодної відповіді на понад 500 запитів про надання адміністративної допомоги у проведенні перевірок законності зовнішньоекономічних операцій та здійсненні проваджень у справах про порушення митних правил, направлених українською стороною в зазначений період. Таким чином, сьогодні перспектива отримання від митних органів КНР інформації та документів, що можуть бути використані митницями ДФС для викриття та фіксування митних правопорушень, є малоімовірною. У результаті проведеного дослідження можемо зробити висновок, що під час ініціювання запитів до митних органів іноземних держав про надання адміністративної допомоги у сфері протидії,

виявлення та розслідування митних правопорушень одну з головних ролей відіграє не тільки наявність відповідної міжнародної угоди, укладеної державами в митній сфері, а й безумовне виконання сторонами положень, регламентованих вказаною угодою.

Цілком погоджуємося з думкою, що забезпечення державами ефективної боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил безпосередньо залежить від сформованих національного й міжнародного рівнів організації та координації участі національних митних органів у взаємодії з питань щодо надання взаємної адміністративної допомоги, нормативних та інституційних засад (структурних елементів) такої діяльності [2, с. 28–29].

У багатьох випадках надання взаємної допомоги стає єдиним можливим шляхом отримання інформації, необхідної для розслідування шахрайських оборудок. Інформаційний обмін, що здійснюється шляхом надсилання запитів митної адміністрації України до відповідної митної адміністрації іноземної держави або надання інформації, дослідники зараховують до найбільш поширеної форми взаємної адміністративної допомоги у практиці митних органів України [27, с. 92].

Правову основу надання взаємної допомоги в митних та податкових справах також складають відповідні акти національного законодавства, багатосторонні та двосторонні міжнародні угоди, зокрема: Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства від 9 червня 1977 р.; Конвенція про взаємну адміністративну допомогу в податкових справах від 25 січня 1988 р.; Угода між Естонською Національною Податковою радою та Державною податковою адміністрацією України про взаємну адміністративну допомогу від 15 травня 2001 р.; Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Соціалістичної Республіки В'єтнам про співробітництво та взаємну адміністративну допомогу в митних справах від 22 березня 2010 р.; Угода між Україною та Аргентинською Республікою про взаємну адміністративну допомогу з питань запобігання, розслідування та припинення митних правопорушень від 24 квітня 2012 р. тощо.

Цілком можна погодитися з Переполюкіним С.М. у тому, що процеси правової конвергенції національних митних систем держав більш ефективні в тих випадках, коли вони здійснюються на основі спеціально укладених двосторонніх і багатосторонніх міжнародних угод, а в окремих випадках – і на основі актів, прийнятих у рамках міжнародних організацій, тобто за рахунок розроблення «єдиних стандартів» поведінки в галузі митного регулювання. Призначеннями таких стандартів стають фактичне оформлення і регламентація митних правовідносин між учасниками митного простору з питань удосконалення організації та управління в митних органах, підвищення рівня погодженості й уніфікації національних митних систем, гармонізації та спрощення митних процедур, боротьби з контрабандою і порушеннями митних правил тощо [27, с. 92].

Висновки. Той факт, що сьогодні Україна є учасницею досить великої кількості міжнародних угод та договорів, спонукає законодавчу та виконавчу влади здійснювати реформування митної системи, запроваджувати новітні форми, методи правової діяльності, а також втілювати нові форми інформаційного та організаційного співробітництва між державами. Міжнародне співробітництво має бути рівноправним, без втручання у внутрішні справи, без загрози силою або її застосування. Конкретні форми співробітництва, його напрямки й обсяги залежать від самих держав, їх потреб та матеріальних ресурсів, внутрішнього законодавства і прийнятих міжнародних зобов'язань. Як зазначав К.К. Сандровський, «міжнародні договори як основні джерела сучасного міжнародного митного права, з одного боку, покликані «уловлювати» потреби митної практики, а з іншого – визначати (особливо це стосується універсальних договорів) шляхи подальшого розвитку митної справи, встановлюючи прийнятні для держав міжнародні стандарти в даній галузі» [18, с. 179].

Підсумовуючи вищевикладене, можна запропонувати шляхи вдосконалення співробітництва України з міжнародними митними організаціями універсального характеру в сучасних умовах, які полягають: у ратифікації угод, що реалізують двосторонні та багатосторонні міжнародні відносини України в митній сфері; в обміні досвідом та вивченні досвіду реформування митних органів зарубіжних країн кордонів; у залученні технічної допомоги з боку іноземних держав; у співробітництві з міжнародними організаціями; у співробітництві з посольствами зарубіжних країн у рамках діяльності міжнародних організацій.

У 2016 році ЄС змінив деякі митні правила. Зокрема, перехід на єдину митну систему буде здійснюватися поступово і триватиме до 2020 року. До цього часу має закінчитися перехідний період і створена ІТ-інфраструктура, яка буде включати єдині бази даних для обміну інформацією для країн – членів ЄС. Подальші перспективні напрямки вдосконалення взаємодії національних митних органів з митними органами іноземних держав: 1) обмін інформацією з питань,

пов'язаних із провадженням у справах про контрабанду та порушення митних правил на автоматизованій основі, за умови створення на базі ВМО центральної автоматизованої інформаційної системи; 2) надсилання запитів на допомогу як у письмовому, так і в електронному вигляді, що суттєво зменшить втрату часу на отримання та опрацювання відповіді; 3) запровадження поряд з обміном інформацією таких форм взаємодії митних органів держав, як: «право переслідування», «нагляд по іншій бік кордону», «таємне (приховане) розслідування», «спільні групи для контролю та розслідування».

Список використаних джерел:

1. Кістанова Я.М. Правове регулювання співробітництва в сфері боротьби з митними правопорушеннями в ЄС. *Науковий вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*. Одеса. 2015. № 20. С. 51–56.
2. Кривонос М.А. Організація взаємодії митних органів щодо надання взаємної адміністративної допомоги з питань порушень митного законодавства. *Вісник Академії митної служби України. Серія: «Право»*. 2012. № 1. С. 25–29.
3. Прокопенко В.В. Місце міжнародного митного права у системі міжнародного права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 57. С. 375–380.
4. Митне законодавство зарубіжних країн / за ред. З.О. Буричка. Тернопіль : Астон, 2002. 616 с.
5. Додін Є.В. Міжнародне співробітництво у боротьбі з контрабандою та митними правопорушеннями. *Митна справа*. 2011. № 5(77). С. 3–26.
6. Павленко Є. Специфіка інтеграції норм митного права в країнах Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 8. С. 52–54.
7. Перепьолкін С.М. Міжнародно-правові аспекти митного співробітництва європейських держав : монографія. Дніпропетровськ : Акад. мит. служби України, 2008. 141 с.
8. Ківалов С.В. Всесвітня митна організація: історія та сучасність. *Митна справа*. 2009. № 6(66). С. 3–9.
9. Кредісов А.І., Бережнюк І.Г. Всесвітня митна організація як інститут управління митною справою на міжнародному рівні. *Журнал європейської економіки*. 2009. № 7. С. 168–190.
10. Новикова М.В., Лавренюк Л.В. Проблемні аспекти діяльності міжнародних організацій в умовах глобалізації. *Економічний простір*. 2008. № 14. С. 1320.
11. Міжнародна Конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур від 18.05.1973 р. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU73025.html (дата звернення : 25.05.2019).
12. Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства від 09.06.1977 р. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU77016.html (дата звернення : 20.05.2019).
13. Міжнародна Конвенція про адміністративну допомогу у сфері митних відносин від 27.06.2003 р. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU03399.html (дата звернення : 20.05.2019).
14. Право Європейського Союзу в вопросах и ответах: учеб. пособие / С.Ю. Кашкин [и др.] ; отв. ред. С.Ю. Кашкин. Москва : Изд-во Проспект, 2005. 304 с.
15. Чабах О.М. Правова гармонізація як необхідна складова євро- інтеграційних процесів України. *Юридичний вісник*. 2014. № 3(32). С. 46–50.
16. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_990 (дата звернення : 23.05.2019).
17. Петров Р.А. Эволюция понятия «acquis communautaire» у праві Європейського Союзу. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2012. № 4. С. 145–148.
18. Сандровский К.К. Международное таможенное право: учебник / 2-е изд., испр. Київ : Знання, КОО, 2001. 461 с.
19. Додін Є.В. Правові основи митної справи в Україні. *Митна справа*. 2004. № 5. С. 6–18.
20. Митна енциклопедія: у 2 т. / редкол. : І.Г. Бережнюк (відп. ред.) та ін. Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2013. Т. 2. 536 с.
21. Віденська конвенція Організації Об'єднаних Націй про право міжнародних договорів від 23.05.1969р. // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_118 (дата звернення : 22.05.2019).

22. Угода між Урядом України і Урядом Угорської Республіки про взаємну допомогу в митних питаннях від 19.05.1995 : Двостороння угода. *Офіційний вісник України*. 2004. № 20. Ст. 1404.
23. Ширша Європа – сусідство. Нова концепція відносин ЄС за східними та південними сусідами. *Євробюлетень*. 2003. № 3. С. 6–8.
24. Виконавчий протокол про виконання угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про співробітництво у сфері боротьби із організованою злочинністю від 01.03.2007 р. URL : <http://kmu.gov.ua/> (дата звернення : 18.05.2019).
25. Спільний план дій між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки з розширеного співробітництва від 02.04.2004 р. URL : <http://www.kmu.gov.ua/> (дата звернення : 18.05.2019).
26. Данченко А.В. ДФС ініціює активізацію співробітництва з митною адміністрацією КНР // Офіційний портал ДФС. URL : <http://www.gov.ua/media-tsentr/novini/301615.html> (дата звернення : 19.05.2019).
27. Перепьолкін С.М., Горбонос В. В. Національно-правова регламентація взаємної адміністративної допомоги з митних питань. *Вісник Академії митної служби України. Серія: «Права»*. 2011. № 1. С. 91–96.

УДК 336.227.1.025
DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.1-2.21>

ШЕНГЕЛЬ А.Д.

ТЛУМАЧЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ПОСТІЙНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА НЕРЕЗИДЕНТА В УКРАЇНІ: ОГЛЯД СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

У статті аналізуються підходи до тлумачення концепції постійного представництва судовими органами України. В цьому контексті автором представлено аналіз наявних рішень, прийнятих судовими органами касаційної інстанції з приводу застосування інституту постійного представництва в Україні.

Судова практика під час вирішення спорів між контролюючими органами та представництвами займає переважно позицію представництв та є досить послідовною. Однак позиція контролюючих органів, висловлена в актах перевірки, зазвичай суперечить самій сутності концепції постійного представництва. Більшість розглянутих справ прив'язана до утворення постійного представництва нерезидента в результаті провадження ним діяльності через зареєстроване некомерційне іноземне представництво, діяльність якого спрямована на здійснення підготовчої та допоміжної діяльності. Також велика частина справ піддає аналізу порядок оподаткування податком на прибуток та ПДВ фінансування, отриманого представництвом від ГК, що свідчить про досить тривалий період, протягом якого це питання залишалось неврегульованим.

У більш ранніх судових рішеннях помітна надмірна обмеженість підходу до тлумачення судовими органами інституту постійного представництва нерезидента, проте більшість досліджених справ є достатньо аргументованою, а підхід судових органів вирізняється чималою послідовністю. Водночас формальний підхід контролюючих органів до тлумачення концепції постійного представництва виявляється в тому, що дослідженню в основному підлягає діяльність зареєстрованих іноземних представництв, а не сутність відносин, які складаються між нерезидентами та резидентами на території України, та, власне, діяльність, яка може призвести до утворення агентського або сервісного постійного представництва.

Результати дослідження можуть допомогти забезпечити належне розуміння сутності нормативних вимог суб'єктами господарювання та можуть бути викори-